

Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Bizottság
MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet

Tudományos ülészek

FERENCZI
ILONA 70.
születésnapjának tiszteletére

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont
Zenetudományi
Intézet

2019. június 13., csütörtök

MTA BTK Zenetudományi Intézet Bartók terem

A KONFERENCIÁT SZERVEZTE: TALLIÁN TIBOR

10 ÓRA

Elnök: Tallián Tibor

KÖSZÖNTŐ

RICHTER PÁL

Az újkori tömegmédiá első sikere: az angol szuper-dallam

PAPP ÁGNES

„Resonemus pariter”: Egy késő középkori Sanctus-dallam és tropusa

H. HUBERT GABRIELLA

Bártfa – Eperjes – gyülekezeti éneklés

Kávészünet

HULKÓ MÁRTA

16. századi zenei ritkaságok a felső-magyarországi szabad királyi városokban

KIM KATALIN

Zenélő szerzetesek. A piaristák néhány 18. századi inventárium

Ebédészünet

15 ÓRA

Elnök: Kim Katalin

KACZMARCZYK ADRIENNE

A Madonna tánca

MIKUSI BALÁZS

Illos József vonósnégyes-gyűjteménye

TALLIÁN TIBOR

Egy doboz rejtelve avagy Kodály és a (régizene)

VIKÁRIUS LÁSZLÓ

Italianische Madrigale: Schütz szövegválasztásairól

Koccintás

H. HUBERT GABRIELLA

Bártfa – Eperjes – gyülekezeti éneklés

A két város és a himnológia műfaja sok szálon összefügg egymással. Ferenczi Ilona tanulmányok és kiadványok sorában foglalkozik a három téma mélyebb, az evangélikus egyházzenét átszövő kapcsolati hálójával. Az előadás ezt a hálót az 1593-as evangélikus Bártfai énekeskönyvvel egészíti ki. Arra keresi a választ, ki lehetett ennek a 16. században és később is egyedülállóan tartott szerkesztménynek az összeállítója. Ferenczi Ilona interdiszciplináris megközelítését követve dolgozat az egyháztörténeti, himnológiai és irodalomtörténeti adatok együttes elemzése révén kísérli meg a hipotézis bizonyítását.

HULKÓ MÁRTA

16. századi zenei ritkaságok a felső-magyarországi szabad királyi városokban

A 16. század zenei emlékeinek legfontosabb lelőhelye Felső-Magyarországon Bártfa városa. A szakirodalom sokáig figyelmen kívül hagyta a zenei ritkaságnak tekinthető Joann Rodestoggius *Bicinia sacra* (Nürnberg, 1551) nyomtatványát, mely a Bártfai gyűjteményben maradt fenn (Országos Széchényi Könyvtár, Mus. Pr. Bártfa 12). Figyelemreméltó tartalma betekintést nyújt a korabeli német nyelv oktatásába a szláv környezetben. Zenei ritkaságok közé sorolható a sziléziai Martin Kinner *Carmen funebre* (Vitebergae, 1556) alkalmi nyomtatványa is, mely a késmárki Liceumi könyvtárban egy tenor

szólamú kötetben (sign. N 69 192) található. Valentin Fridland Trozendorf, a korabeli sziléziai művelődéstörténet jelentős személyisége, halálának emlékére jelent meg. Az általa bevezetett iskolarendszer hatással volt a felső-magyarországi iskolák szervezetére. A kulturális kapcsolatok terén a szepesi városok Sziléziával szoros együttműködést mutatnak, amiről egyértelműen tanúskodik a fennmaradt zenei kéziratok repertoárja. Kéziratos formában zenei ritkaságok előfordulása gyakori, főleg ha lokális zenészek zenedarabjairól van szó, akiknek művei nem jelentek meg nyomtatásban. Az adott kor kiemelkedő zenészeinek művei is esetenként terjedhettek csak kéziratos formában (Ph. de Monte, J. Handl-Gallus) és csak a felső-magyarországi városok zenei kézírataiban találhatók, például a Lőcsei zenei gyűjtemény kéziratos zenei egységeiben, vagy a pozsonyi ferencsek zenei gyűjteményében.

KACZMARCZYK ADRIENNE

A Madonna tánca

A táncfantáziák, mint ismeretes, kitüntetett helyet foglalnak el Liszt életművében; a keringő, verbunkos vagy egyéb népi-nemzeti tánc ihlette kompozíciók önálló műcsoportként is számottevőek. Néhány további mű és mű-részlet azonban arról tanúskodik, hogy saját korán kívül a 17–18. század tánczenéje is inspirálta Lisztet. Hogy a kutatás még nem foglalkozott ezzel a stílusréteggel, részben azzal magyarázható, hogy a tánc-karaktert Liszt elrejtí. A fellelhető példákban ez

a régi tánczene jellemzően nő-alakokhoz kötődik, köztük Jézus anyjához, Máriához. Bár kisszámú példáról van szó, ezek mégis figyelmet érdemelnek, ugyanis a jelenleg számon tartott liszti tánc-konceptió ellenpólusát reprezentálják.

KIM KATALIN

Zenélő szerzetesek. A piaristák néhány 18. századi inventáriuma

A piarista rend 18. századi forrásainak feldolgozásával a vokális-hangszeres zenélés újabb központjait ismerhettük meg, közöttük olyan alapvetően protestáns városokét is, mint Debrecen vagy Kecskemét, melyek esetében mindeddig nem volt tudomásunk katolikus figurális zenét játszó együttesek működéséről. A rend zenei gyakorlata nem sokban különbözött a világi templomokétól, néhány piarista gyűjteményben azonban egy különleges repertoár-réteg jelenléte is felfigyelhetünk. A piarista szerzetesek rendszeres római utazásaik során a világi és egyházi zene Magyarországon kevésbé ismert és játszott olasz darbjait szerezték be és közvetítették az itteni együttesek számára. Néhány korai piarista inventárium bemutatása mellett az előadás Hulini Jónás, a váci piaristák rendfőnökének hagyatékában fennmaradt, római provenienciájú kottagyűjteményét teszi elemzés tárgyává ennek 1777-es leltára alapján.

MIKUSI BALÁZS

Illos József vonósnégyes-gyűjteménye

Amikor újdonsült osztályvezetőként először léphettem be az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának raktáraiba, a régi nyomtatványok polcaira tekintve rögtön megütötte a szemem egy egységes gyűjtemény. A Musica practica állományrész Mus. pr. 236 és 344 jelzetei között mintegy másfél polcfolyóméternyi vonósnégyes sorakozik egyforma kartontékekben, valamennyi a 18. század utolsó és a 19. század első évtizedeiből. Közéleti vizsgálat nyomán a nyomtatványok közül jó néhányból „Illos” possessor-bejegyzés bukkant elő, részben bepecsételve, részben kézzel bejegyezve. Előadásomban az impozáns vonósnégyes-kollekció eredeti tulajdonosának azonosítására, valamint a gyűjtemény tartalmi elemzésére teszek kísérletet.

PAPP ÁGNES

„Resonemus pariter”: Egy késő középkori Sanctus-dallam és tropusa

A zágrábi egyházmegye 16–17. századi kézírataiból (HR-Zmk MR 181; H-Kf Ms. 302) ismert tropizált Sanctus-dallamot mindeddig nem lehetett azonosítani a középkori ordinárium-dallamkészlet egyik általánosan ismert darbjával sem (G. Kiss, Ordinarius-Gesänge, Monumenta Monodica Medii Aevi, Subsidia, 6). A tropus szövege nem ismert a középkorból; Magyarországon kívüli forrásokban sem találkozunk vele. Ezért addig, amíg nem kerül elő ezt cáfoló adat, a szóban forgó,

Resonemus pariter kezdetű Sanctus-tropust – a verses betoldás szövegét mindenképpen – lokális alkotásnak tekinthetjük Magyarországi déli egyházmegyéinek gyakorlatából.

A dallam és megszövegezéseinek vizsgálata a jelenleg rendelkezésre álló valamennyi forrásból talán fényt vetethet az ének származására. A Resonemus latin strófáit a magyarországi, nyomtatott népénekeskönyvek (M. Sámbar, Cantus Catholici, 1674; J. Kájoni, Cationale Catholicum, 1676) jelentős eltérésekkel közölték az ordináriumelemek között. Ráadásul verseinek magyar fordításai esetében is többféle szöveghagyomány párhuzamos meglétére lehet gyanakodni.

Kiss Gábor sejtése, miszerint a tropus komponálása időben megelőzte volna a Sanctus melizmatikus dallamának kialakítását, vagyis a tropizálással éppen ellentétes folyamat zajlott le, igazolódni látszik az újabban megismert adatok alapján. A kiindulásul szolgáló dallamot és a megszövegezés módját illetően, valamint azt eldöntendő, hogy valóban a magyar liturgikus énekgyakorlat volt-e az elsődleges az ordináriumelemek hagyományozásában (vö. Dobszay L.–Rajeczky B.–Szendrei J., 1979), csakis 1500 körüli cseh források (kancionálék) beható tanulmányozása után lehet állást foglalni.

RICHTER PÁL

Az újkori tömegmédiák első sikere: az angol szuper-dallam

Angliában, Shakespeare idejében egy oldalas nyomtatványok váltak népszerűvé, amelyeken a kor kedvelt balladáit terjesz-

tették (broadside balladry), mindössze 1 pennyért. A balladákat természetesen nem szavalták, hanem énekelve adták elő. A Londonban nagy számban nyomtatott kiadványokon ritkán volt kotta, legtöbbször csak utaltak az alkalmazandó dallamra. Az irodalomtörténet összesen mintegy 8–9000 angol balladáról tud a XVI–XVII. századból, amelyekhez nagyjából 1000 dallamot társítottak hozzávetőleg 2000 különböző énekcímmel. Több címmel idézték a kétségtől legnépszerűbb dallamot is, amelyre a szövegek majd' tizenöt százalékát énekeltek. A dallam és változatai átkerültek a kontinensre, meghódították Európát, és a Kárpát-medencébe is eljutottak, de az eredeti világi használat helyett itt már egyházi szöveggel váltak közismertté.

TALLIÁN TIBOR

Egy doboz rejtelve avagy Kodály és a (rég)i zene

„Nem lehet jó magyar zenész soha, aki a magyar zenét nem ismeri. De nem lehet az sem, aki Bachot és Beethovent nem ismeri! A félemberek kora lejárt” – jegyezte föl Kodály egyik kiadatlan fogalmazványában. Az előadás a Kodály Archivum két, a KA-9 számú dobozban őrzött, újabban hozzáférhetővé vált dokumentum-csoportjának ismertetésével példázta, hogyan érvényesült e kettős maxima Kodály saját működésében.

1) A Hátrahagyott írások második kötetének 121. oldalán kezdődő, Adatok felkutatása című fejezetben a közreadó Vargyas Lajos a régi magyar zenetörténet kutatásának sajátos nehézségeit taglaló tételket közöl, és a feljegyzés-sor végén

szögletes zárójelben megkérdezi: „Kiadványterv?” A KA-9 számú dobozban felbukkan ugyanezen sorozat egy-egy lapjának kvázi-dupluma, melyek itt a harmincas évek végén konkrétan megfogalmazott kiadványtervbe, a Magyar Zenei Dolgozatok „új sorozatába” illeszkednek. A tervet az intézményes magyar zenetörténeti kutatás csak a háború után kezdte megvalósítani, és folytatja mind a mai napig, ahogyan azt a Victorisz-kézirat mostanában megjelent második kiadása bizonyítja.

2) „Kodály a régi művek olyan tömegének a megismerését kívánta meg tanítványaitól, hogy zenetörténeti vagy esztétikai tájékozottság terén sokan elérték az egyetemi specialista-kép-zés színvonalát” – írta 1942-ben tanáráról Gárdonyi Zoltán. A KA-9 számú doboz másik „rejtelve” az a mintegy háromszáz kisebb-nagyobb, különböző eredetű papírlap, melyekre a zene-szerzés-tanár Kodály a szó szoros értelmében ezernyi klasszikus tétel formai felépítését vázolta föl, a Fitzwilliam Virginal Book-tól a barokk, klasszika és romantika hangszeres hagyatékának darabjain át egészen Brahmsig, sőt a fiatal Bartókig, tanúsítva ezzel, hogy a tanárként a növendékekkel szembeni kívánalmak sokszorosát követelte meg önmagától.

VIKÁRIUS LÁSZLÓ

Italienische Madrigale: Schütz szövegválasztásairól

Heinrich Schütz itáliai tanulmányainak lezárásaképpen kiadott madrigálkötetete kevés kivételtől eltekintve a kor két különösen gyakran megzenésített költőjének szövegeiből

merített. Összesen tíz madrigál használ Giambattista Marino (1569–1625) Rime címmel 1602-ben megjelent kötetéből való verseket, hat madrigál pedig Battista Guarini Il pastor fido (1589) című rendkívül népszerű „tragicommedia”-jából választ részleteket. A színpadi mű részleteit – nem ritkán a Schütz által kiválasztott szövegeket – előtte olyan jelentős szerzők komponálták meg, mint Giaches de Wert vagy Monteverdi, kinek az elméletíró Artusival folytatott nevezetes vitája is éppen Il pastor fido-megzenésítések körül forgott. Az előadás ugyan Schütz első opusának Guarini-megzenésítéseit vizsgálja más itáliai szerzőkhöz viszonyítva, egyúttal azonban e daraboknak a Marino-szövegfeldolgozásokhoz való viszonyát is megkísérli meghatározni. Vajon megragadhatók-e különbségek a kétféle szövegen (a pásztortjátékbeli mono- és dialógokon, illetve a lírai verseken) alapuló, ugyanakkor egységesen a kor ötszólamú madrigáltípusát választó kompozíciók között?

MTA

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

**Zenetudományi
Intézet**